

ДОПОМОГА МАЙБУТНЬОМУ ВЧИТЕЛЮ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ У РОЗВИТКУ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

О.Г. Видра

Одна із специфічних особливостей професійної діяльності вчителя трудового навчання полягає в тому, що він не просто навчає виконувати певні трудові операції та створювати матеріальні творіння, а ще формує і розвиває особистість учня крізь інтелектуальні процеси, які спрямовані на виконання практичної діяльності (вміння працювати і „думати” руками) та розумової, теоретичної діяльності (логічні, просторові мислительні операції тощо). Такі умови підкреслюють важливість одного з головних завдань вчителя трудового навчання (крім предметної діяльності): формування і розвиток особистості учня.

Існує багато вчителів трудового навчання – віртуозів своєї справи в галузі техніки і технології, трудового і професійного навчання, але професійна психологічна культура визначає рівень цієї діяльності не тільки як технічний, а як особистісний, ціннісний, рефлексивний, творчий, віртуозний у сфері виховання і самовиховання, розвитку і саморозвитку. В інакшому випадку вчитель трудового навчання виконує функцію лише супроводу розвитку особистості учнів, а по відношенню до себе стає або тільки вихователем, або тільки майстром технічної справи.

Звісно, вчитель праці не повинен бути одночасно і психологом, але розгледіти нову особистість, що народжується, першим має саме він, з його знаннями педагогічної і вікової психології. При чому вказані знання повинні бути не тільки інформаційно засвоєні, але й розвинені на рефлексивному і творчому рівні, а для цього потрібне виховання відношення до вказаних знань як до цінностей. В інакшому випадку справедливим стає вислів Є.О. Клімова: «Якщо не виховувати людину, то краще її не вчити – вона менше шкоди принесе» [2].

В цьому плані професійна психологічна культура є досить важливим елементом особистісно-професійного розвитку і функціонування майбутнього вчителя трудового навчання.

Останні дослідження В.В. Рибалки, П.С. Перепелиці, Г.О. Балла, В.І. Панченка, Е.О. Помиткіна, З.У. Становських, Д.Ф. Крюкової, М.В. Бастуна, О.М. Ігнатович вказують на те, що психологічну культуру особистості визначають психологічні знання як вищі цінності, що характеризуються високим рівнем усвідомлення, рефлексії і творчості, чим визначається запропонований ними рефлексивно-ціннісно-креативний підхід до вивчення даної проблеми [7, с.164].

Відповідно вказаному підходу, психологічна культура є особистісним утворенням; її носієм може бути лише особистість, а її розвиток саме як професійної психологічної культури у студентів, зокрема майбутніх вчителів трудового навчання, слід розглядати у поєднанні з їх особистісно-професійним розвитком.

Особистісний і професійний розвиток майбутніх вчителів праці забезпечуються вирішенням протиріч (або суперечностей), які виникають під час навчання [3]. При співставленні рівня особистісного розвитку студентів і матеріалів навчальних програм майбутніх вчителів трудового навчання протиріччя виникають між вимогами навчальних планів і можливостями студентів (які в свою чергу обумовлені актуальним особистісним та інтелектуальним розвитком на базі основної школи) вирішення поставлених завдань.

Але головним у професійному і особистісному розвитку студентів є те, що вони поєднуються певною системою цінностей. Тобто при співставленні психологічної структури особистості і структури педагогічної діяльності вчителя, точка дотику між ними – певна сфера особистості, яка містить в собі ціннісні утворення, що разом з іншими компонентами становлять професійну культуру майбутнього педагога, до якої належить і професійна психологічна культура.

Цінність визначається як поняття, що фіксує позитивне, або негативне значення будь-якого об'єкта чи явища [5, 209; 9, 464]. Для особистісних цінностей характерною є висока усвідомленість; існуючи в різних формах, вони

відображаються у свідомості як ціннісні орієнтації, що являють собою найважливіші елементи внутрішньої структури особистості, які закріплені життєвим досвідом індивіда, всією сукупністю його переживань і відмежовують важливе, суттєве для даної людини від несуттєвого [8, 756].

З аксіологічного боку особистісно-професійного існування людини ціннісні системи містять у собі і професійні цінності, які формуються під час профорієнтаційної роботи в загальноосвітніх шкільних закладах, також при вихованні у сімейних традиціях та обов'язково розвиваються при особистісно-професійній підготовці молоді. Система професійних цінностей є основою професійної культури особистості. Тоді система професійних вищих психологічних цінностей – є основою професійної психологічної культури людини.

Систему професійних цінностей майбутнього вчителя трудового навчання спеціалізує те, що крім психолого-педагогічних вони містять технічні та інтелектуальні цінності відповідного змісту. Ця система цінностей виступає як система координат, необхідна для поєднання педагогічної і технічної спрямованості в особистісно-професійній підготовці та діяльності, надаючи останній чуттєвого характеру.

Маючи в своїй основі таку систему цінностей, професійна психологічна культура майбутнього вчителя трудового навчання займає відповідне місце в його особистісно-професійному розвитку і діяльності. Її умови розвитку та прояви визначаються втіленням у життя психологічної сторони інтелектуально-технічної діяльності, яка має психолого-педагогічну спрямованість і крізь яку відбувається особистісний розвиток учнів.

Проявляється це в тому, що культурно-психологічне функціонування майбутнього вчителя праці забезпечує психічний, фізичний, культурний розвиток учнів на рівні працелюбності, розвитку умінь не просто досконало працювати, а працювати красиво, рефлексивно, із задоволенням; шляхом розвитку вмінь створювати естетичні творіння творчої краси, дизайнерських

виробів; на рівні самореалізації й самоактуалізації в інтелектуально-технічній праці та творчості.

Виходячи із вказаних міркувань, ми здійснили констатуюче дослідження, припустивши, що професійна психологічна культура є структурним утворенням відповідно до психологічної структури особистості майбутнього вчителя трудового навчання і його професійної діяльності, а також що професійно-особистісний розвиток і розвиток професійної психологічної культури майбутніх вчителів праці пов'язані між собою і взаємозалежні.

Предметом нашого констатуючого дослідження був розвиток одинадцяти видів культурно-психологічних прагнень та їх ступінь реалізації у порівнянні з розвитком структури особистісно-професійних здібностей і якостей студентів.

В ході дослідження ми з'ясували специфіку і структуру професійної психологічної культури майбутнього вчителя трудового навчання [1]. Виявилось, що її розвиток залежить від трьох головних факторів: фактор усвідомлення цінностей, фактор рефлексії і фактор творчості; та трьох загальних факторів: факторів гуманістичної, особистісно-професійної спрямованості та інтелектуального фактору. Також важливим є те, що розвиток психологічної культури залежить від індивідуально-типологічних особливостей студентів, а особливо від розвитку їх афективної сфери особистості. Наразі, сама ж професійна психологічна культура виступає предметом вивчення, проектування, розвитку і творчості.

На основі цього виділяються наступні етапи і шляхи їх реалізації у розвитку професійної психологічної культури майбутніх вчителів праці:

1. Етап усвідомлення нових професійних психологічних цінностей, який може бути реалізований шляхом емоційно-інформаційного впливу на студентів. Емоції виконують функцію оцінки, тому вони впливають на систему ціннісних орієнтацій особистості, визначають її ієрархію і відповідають за передислокацію цінностей в певні позиції.

2. Етап проектування власної системи культурно-психологічних якостей і здібностей на основі становлення, розвитку і реалізації культурно-психологічних прагнень, мотивів і цілей студентів.

3. Етап розвитку складових професійної психологічної культури на основі розвитку рефлексії професійних психологічних цінностей і втілення їх в особистісно-професійне життя. Зовнішня оцінка і самооцінка культурно-психологічної поведінки, її проявів у професійній діяльності. Становлення психологічної культури як структурного, внутрішньо-особистісного утворення.

4. Творчість як творення нових професійних психологічних цінностей, самопроектування на основі цього оновленої і вдосконаленої системи особистісно-професійних культурно-психологічних здібностей і якостей, подальші вже самостійні індивідуальні процеси саморозвитку професійної психологічної культури.

Розвиток професійної психологічної культури за такою схемою вимагає певних змін в отриманні студентами професійних психологічних знань. По-перше, сенс вивчення психологічних дисциплін в процесі професійної підготовки повинен бути спрямований на те, щоб майбутній вчитель не просто «вивчав, щоб застосовувати», а став дещо кращим психологом, ніж це могло бути без вивчення даних дисциплін.

По-друге, крім застосування психолого-педагогічних знань, повинне бути створення (творчість) нових знань, потрібних для досконалого проектування психолого-педагогічної взаємодії і особистісного розвитку.

По-третє, слід більше приділяти уваги темі методів психології, при чому важливо озброїти майбутніх вчителів трудового навчання витонченими вміннями застосовувати методи, які не потребують спеціального оснащення, включаючи вміння інтерпретувати оперативні результати.

Для таких змін існує декілька варіантів. Одним з них є розробка спеціального експериментального курсу, який би змінив відношення студентів до психологічних знань, задовольнив вище зазначені вимоги і таким чином забезпечив культурно-психологічний розвиток студентів.

Цим ми обумовлюємо наше подальше дослідження в умовах формуючого експерименту з розвитку професійної психологічної культури у майбутніх вчителів трудового навчання.

Література:

1. Видра О.Г. Експериментальне дослідження зв'язків між особистісними професійними якостями і здібностями та компонентами психологічної культури майбутніх вчителів трудового навчання // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Випуск 22. Серія: Педагогічні науки. – 2004. – С. 35-39

2. Климов Е.А. Какою психологию и как преподавать будущим педагогам // Вопросы психологии. – 1998. - №2. – С.57-60

3. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. / За ред. Л.М. Проколієнко. – К.: Рад. Школа, 1989. – 609 с.

4. Педагогічна майстерність. Підручник / За ред. І.А. Зязюна. – К. 1997. – 397с.

5. Психологический словарь / Под ред. В.И. Войтко. – Київ.: „Вища школа”, 1982, 216 с.

6. Психологія: Підручник / Ю.Л. Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та ін.; за ред. Ю.Л. Трофімова. – 3-тє вид. стереотип. – К. – Либідь.: 2001. – 560 с.

7. Рибалка В.В. Методологічні питання наукової психології (Досвід особистісно-центрованої систематизації категоріально-поняттєвого апарату): Навчально-методичний посібник. – К.: Ніка-Центр. 2003. – 204с.

8. Словарь практического психолога / Сост. С.Ю. Головин. – Минск: Харвест, 1997. – 800с.

9. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: А.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов – М.: Сов. Энци., 1983. – 840с.